

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ БОТАНІЧНОЇ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «ДУБИ В ГУРІВСЬКОМУ ЛІСНИЦТВІ» (КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛ.)

Тротнер В.В.

Криворізький професійний гірничо-металургійний ліцей

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення “Дуби в Гурівському лісництві” розташована в адміністративних межах Гурівської сільської ради Кропивницького району Кіровоградської області. Пам'ятка природи загальною площею 0,5 га, розташована на правому березі р. Бокова на території Гурівського лісництва – квартал 15 виділ 1, знаходиться у віданні ДП “Долинське лісове господарство”. Затверджена рішенням Кіровоградського облвиконкому від 09.06.1971 року № 233. Пам'ятка природи створена з метою збереження трьох багаторічних дубів-велетнів 164 річного віку, висотою 30 метрів і діаметром 120 см[4]. Офіційно заповідними є лише три вікових дуба, які огорожені і біля яких встановлений інформаційний щит. Але, під час експедиційних досліджень Гурівського лісового масиву ми виявили, що лише на території 15 кварталу зростають більше 70 дерев дуба, які мають значний вік і являють наукову цінність.

Мета роботи – провести інвентаризацію усіх старовинних дерев пам'ятки природи “Дуби в Гурівському лісництві” і прилеглої території.

Матеріали та методи дослідження. Об'єктом нашого дослідження влітку 2024 р. стала пам'ятка природи «Дуби в Гурівському лісництві» на території Гурівського лісу в Кіровоградській області. Дослідження здійснювали маршрутним методом, із збором гербарних зразків та камеральною обробкою матеріалів. Географічні координати місцезнаходжень кожного дерева визначали за допомогою GPS-навігатора. Назви рослин наведені згідно загальноприйнятому в Україні зведенню [8] з сучасними доповненнями. Вік рослин визначали за архівними матеріалами і таксаційними описами[5]. Дослідження вікових дерев проводили за загальноприйнятими методиками[3].

Результати дослідження. Вікові дуби Гурівського лісового масиву мають значну історичну, культурну і наукову цінність. Адже, за архівними матеріалами відомо, що перші спроби степового лісорозведення в регіоні, а саме створення лісових культур посадкою на території Гурівського лісництва були здійснені в 1820 роках на площі 29,5 га, але до наших днів не збереглися. Склад: дуб, ясен звичайний, клен польовий та гостролистий і берест. До 1886 року було розведено в Гурівській дачі 93,91 (102,6 га) десятин, в тому числі одної білої акації 50,71 дес. (55,4 га) решта 43,20 десятин (47,2 га) припадало на долю дуба. В дореволюційний період було створено 49,9 га лісових культур в Долинській виробничій дільниці, 1,1 га в Гурівському лісництві в розрізі деревних порід дуба черешчатого 41 га, ясеня звичайного 5,6 га, берези-1,4 га, сосни кримської-3,0 га. За

радянський період існувало Гурівське лісництво (до 1952 року Криворізьке) площею 1206 га. В 1971 році на Кіровоградщині було створено Долинську ЛМС до складу якої передано Гурівське лісництво площею 834 га. Полезахисне лісорозведення почалось з організації лісомеліоративної станції лісових культур в 1971 році по створенню лісових культур на яружно-балочних землях колгоспів і радгоспів: посадки полезахисних лісосмуг на полях сівозмін, посадки прияружних лісосмуг та обліснення крутосхилів терасами. На сьогодні Гурівське лісництво припинило своє функціонування, як самостійний структурний підрозділ лісгоспу, зараз воно входить до складу Долинського лісництва філії «Оникіївського лісового господарства» Державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України». Отже, збереження вікових дерев важливе для історії степового лісорозведення України.

Гурівська лісова дача розташована поблизу села Гурівки, Кропивницького району Кіровоградської області. Площа 619 га. Дача простягається по вододілу між р. Бокова та струмком Гнилушка, 6-кілометровою смугою із сходу на захід. Заснована в 1886-1890 роках [2]. Лісові фітоценози сформувалися з домінуванням дуба звичайного (*Quercus robur* L.), орієнтовний вік – 150-160 років. Поблизу струмка Гнилушка (кв. 62) розкинулася розкішна крона вікового дуба (йому більше 150 р.), що займає площу біля 200 кв. м. Дуб має висоту 25-30 м та відходить двома великими стовбурами від поверхні ґрунту[2].

Критеріями оцінки біоморфологічних характеристик вікових дерев були: висота, діаметр стовбура та оцінка життєвості. Висоту рослин визначали за таксаційними описами; довжину окружності стовбура на висоті 1,3 м – за допомогою рулетки. У багатостовбурних дерев вимірювали окружність кожного стовбура. Висота дерев за таксаційними описами 2010 року становить 20-25 м. Обхват стовбура і координати кожного вікового дерева подані в таблиці 1.

Згідно таксаційних описів [5] вік дубів 15 кварталу складає 71-86-91-131 років, найстаріший дуб має вік 217 років. Висота цих дерев 20-25 м. Обхват стовбурів обстежених вікових дубів складає 118-133-183-220-367-384 см. Загальні життєві показники більшості вікових дерев задовільні. Виявлено 2 дерева, які впали на землю, одне дерево з пошкодженою корою стовбура, кілька дерев з дуплами. Решта дерев мають задовільний санітарний стан. Цікавою є наявність кількох багато-стовбурових дерев: 1 дерево 3-стовбурове на березі річки Бокова і 4 дерева 2-стовбурових на території всього 15 кварталу. Дуже мальовничими є дерева, що ростуть на самому березі річки Бокової і нахилені стовбурами до води. Таких дерев 7, а 2 з них мають гілки, що опускаються до самого плеса. Ця поросла чагарниками ділянка могла би стати прекрасною рекреаційною зоною після розчищення і за належного впорядкування території. Саме біля цих дерев стоїть охоронний знак «Ландшафтний заказник Гурівський». Але його зовсім не видно в непролазних хащах лісу.

Наведемо перелік виявлених вікових дерев в межах 15 кварталу.

Таблиця 1 Вікові дуби Гурівського лісництва, квартал 15; 02.07.2024р.

№ п/п	Координати дерева	Обхват стовбура, см
1.	48.131636,33.100700	384
2.	48.131968,33.101418 три дуба	огорожені
3.	48.131942,33.101480	320
4.	48.131541,33.100850	161
5.	48.131564,33.100776	156
6.	48.131545,33.100909	203
7.	48.131598,33.101044	168
8.	48.131623,33.101123	141
9.	48.131642,33.101181	140
10.	48.131729,33.101289	143
11.	48.131694,33.101261	120
12.	48.131665,33.101374	145
13.	48.131680,33.101472 нахилене на болотце	146
14.	48.131738,33.101550	118
15.	48.131758,33.101499 нахилене на болотце	152
16.	48.131959, 33.100860	164
17.	48.131918, 33.100860	157
18.	48.132143, 33.100652	180
19.	48.132076, 33.100661	13
20.	48.132295,33.100657 нахилене до річки	133
21.	48.131788,33.100859	165
22.	48.132089,33.100861	158
23.	48.132086,33.100858	150
24.	48.132088,33.100859	125
25.	48.132055, 33.100872	158
26.	48.132188,33.100754	190
27.	48.132200,33.100748	140
28.	48.132202,33.100743	132
29.	48.132199,33.100742	185
30.	48.132177,33.10 1197	196
31.	48.132118,33.101298	137
32.	48.132114,33.101432	197
33.	48.131968,33.101418 огорожений	276
34.	48.131943,33.101278 з табличкою	267
№ п/п	Координати дерева	Обхват стовбура, см
35.	48.131942,33.101480	320
36.	48.131883,33.101109	144
37.	48.131917,33.101098	130
38.	48.131920,33.100990	133
39.	48.131809,33.101048	195
40.	48.131691,33.100610	180
41.	48.131654, 33.100613 нахилене дерево з дуплом	230
42.	48.131865,33.098052	210
43.	48.131738,33.100423	172
44.	48.131739,33.100434	163
45.	48.131598,33.099908	262
46.	48.131801,33.099973 подвійний стовбур	367

47.	48.131854,33.100039	154
48.	48.131854,33.100039	254
49.	48.131866,33.100034	200
50.	48.131817, 33.100035	185
51.	48.131866,33.101792	210
52.	48.131610,33.101785	134
53.	48.131606,33.101790	222
54.	48.131621, 33.101690	232
55.	48.131423, 33.101044	152
56.	48.131300, 33.100633	206
57.	48.131216, 33.100443	130
58.	48.131024,33.099946	320
59.	48.130874,33.099846 біля води	173
60.	48.130874,33.099846 біля води	166
61.	48.130874,33.099846 біля води	195
62.	48.130874,33.099846 подвійне + одне повалене	360
63.	48.130754,33.099811 подвійне	183 і 204
64.	48.130734,33.099695	239
65.	48.130668,33.099734 біля води	200
№ п/п	Координати дерева	Обхват стовбура, см
66.	48.130668,33.099734 біля води	160
67.	48.130672,33.099698	133
68.	48.130608, 33.099701 подвійне	200 і 197
69.	48.130547,33.099548 пошкоджений стовбур	211
№ п/п	Координати дерева	Обхват стовбура, см
70.	48.130526,33.099621	207
71.	48.130462,33.099667 над водою	145
72.	48.132014,33.099691	220

У флористичному відношенні район дослідження лежить у провінції правобережного злаково-лучного степу підзони злаково-лучних степів. Місцями в межах лісових дач (наприклад, Гурівський ліс) збереглися невеличкі цілинні степові ділянки, в трав'яному покриві яких переважають ковила Лессінга, ковила волосиста, костриця борозниста, келерія струнка, шавлія поникла, шавлія гайова, підмаренник руський[4].

В липні і серпні 2024 року в 28 кварталі Гурівського лісу, на виділах 4,5,7 ми виявили рідкісну реліктову рослину [1]– клокичку перисту (*Staphylea pinnata* L.), занесену до Червоної книги України[7]. На цих ділянках лісу основними лісоутворюючими породами верхнього – 1 ярусу є дуб звичайний (*Quercus robur* L.), дуб червоний (*Quercus rubra* L.), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.). 2 ярус утворюють клен польовий (*Acer campestre* L.), клен татарський (*Acer tataricum* L.). В підліску: свидина кроваво-червона (*Swida sanguinea* (L.) Opiz), бруслина бородавчаста (*Euonymus verrucosa* Scop), алича (*Prunus cerasifera* Ehrh.), глід одноматочковий (*Crataegus monogyna* Jacq.), зрідка – жимолость татарська (*Lonicera tatarica* L.), калина гордовина (*Viburnum lantana* L.), карагана дерев'яниста (*Caragana arborescens* Lam.) і барбарис звичайний (*Berberis vulgaris* L.). Проекція трав'яного покриву складає 10-30%, переважають – фіалка (*Viola* sp.), гравілат міський (*Geum urbanum* L.), зірочник ланцетовидний (

Stellaria holostea L.), купина багатоквіткова (*Polygonatum multiflorum* (L.) All.) та ін. Весняні ефемероїди тут представлені такими видами – пшінка весняна (*Ficaria verna* Huds.), проліска дволиста (*Scilla bifolia* L.), ряст ущільненій (*Corydalis solida* (L.) Clairv), анемона жовтецева (*Anemonoides ranunculoides* (L.) Holub). Особливу наукову цінність являють представлені в Гурівському лісі значні площі червонокнижних видів рослин – тюльпану дібровного (*Tulipa quercetorum* Klokov et Zoz) і рястки Буше (*Ornithogalum boucheanum* (Kunth) Asch) [6].

Висновки. Враховуючі високу історичну, наукову, ландшафтну та естетичну цінність старовікових дубів Гурівського лісу необхідно їх внести до складу існуючої ботанічної пам'ятки природи з проведенням відповідних лісотехнічних заходів.

Необхідно провести детальну інвентаризацію всіх старовікових дерев Гурівського лісу, комплексне обстеження таких дерев, створити комп'ютерну базу даних з фіксацією щорічних змін стану вікових дерев, забезпечити індивідуальний захист кожного старовікового дерева, провести експертизу безпеки цих дерев та лікування пошкоджених екземплярів. Необхідно розробити програму екологічного моніторингу вікових дерев Гурівського лісу. Все це вимагає значних зусиль не тільки з боку науковців, а й з боку відповідних структур лісового господарства.

Література

1. Вікторія Тротнер 18 липня: Вікові дуби в Гурівському лісі. Кропивницький район, Гурівська сільська громада. 16.07.24р. <https://www.facebook.com/groups/586926358841017/posts/1586562438877399/>
2. Добровольський І. А. Деревні насадження криворізького лісництва / І. А. Добровольський // Наукові записки Криворізького педагогічного інституту. – 1958. – Вип. 3. – С. 129-143.
3. Лісівництво: навч. посіб. для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 205 «Лісове господарство» / уклад. В.М. Хрик, І.В. Кімейчук. Біла Церква, 2021. 444 с.
4. Охоронне зобов'язання ботанічної пам'ятки природи «Дуби в Гурівському лісництві». Департамент екології і природних ресурсів Кіровоградської обласної військової адміністрації. 12 липня 2023 року. С.4.
5. Таксаційні описи лісового фонду України. Кіровоградська область. Таблиця, 2010.
6. Тротнер В. В.. Перша знахідка *Staphylea pinnata* в Кіровоградській області // Геоботанічні, ґрунтові та екологічні дослідження лісових біогеоценозів степової зони. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження чл.-кор. НАН України, д.б.н., професора А. П. Травлеєва (дистанційно). – Україна, м. Дніпро, 11.09.2024 р. – С.91-95. https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2024/materiali_konferenc/95%20A%20P%20Travleyev%20DNU%202024.pdf
7. Червона книга України [Текст] : Рослинний світ / ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонка. – Київ, 1996. – 602 с.
8. Mosyakin S. L. Vascular plants of Ukraine: a nomenclatural Checklist / S. L. Mosyakin, M. M. Fedoronchuk. – Kiev : NAS of Ukraine, 1999. – VVIV. – 345 p.